

aan het heengaan van Prof. A. Brummelkamp: wie hij geweest is, weet gij; hoe hij gestorven is, is u allen bekend. Bavinek was een Christen, katholiek in zijn opvatting, ruim van hart, in wien eene kostelijke gave aan onze Gereformeerde kerken was geschonken. Wij danken God, dat wij hem hebben gekend. Niet lang zal het meer duren, of de meesten onder zullen hem nog slechts kennen uit zijne werken, uit beschrijving en afbeelding. Moge de winste, die zoo velen uit zijn omgang hebben genoten, door hen nog jaren lang aan vele anderen ten goede komen, ook van hen die verre buiten onze grenzen leven!

G. KEIZER.

PERS-SCHOUW.

Prof. Bavinek †

Verschillende bladen geven een levensoverzicht van prof. Bavinek. Waar velen dit Bavinek-nummer zullen bewaren, meen ik hun een dienst te bewijzen dit hier over te nemen. Ik ontleen het aan „De Standaard“:

In het bestek van een dagbladartikel dit leven te schetsen in zijne volle breedte en diepte, in zijn worsteling voor onze beginselen, in wat groots en goeds het tot stand gebracht heeft en wat daarin aan geestelijke schatten ons door God geschonken werd, is niet mogelijk; daarvoor is het te rijk geweest aan arbeid voor heel ons volk op breed terrein.

Jeugd en studietijd.

De levensloop van dezen grooten zoon der Scheiding ving aan te Hoogeveen 13 Dec. 1854, waar zijn vader, Dr. J. Bavinek, toen predikant was. Later vertrok deze naar Bunschoten en nog weer later naar Almkork in Noordbrabant. Hier ontving de jonge Bavinek onderwijs op het instituut van den heer Hasselman. Later bezocht hij het gymnasium in Zwolle en na dit te hebben afgehoofd, ging hij een jaar naar de Theol. school te Kampen, waar zijn vader predikant was geworden. Maar de jonge man van wijsgeerigen aanleg begeerde andere vorming en zoo ging hij in 1874 naar Leiden, naar de oude, beroemde Alma Mater, om daar Theologie te studeren onder de beroemde professoren Scholten en Keunen. Het was nog in den tijd dat Opzoomer zijn heerschensstaf zwaaid over de geesten van jong Nederland. In kerk en wetenschap had het modernisme nog bijna alles te zeggen. Doch de jonge Bavinek mocht er later met ootmoed en dank aan God in roemen, dat te midden van den wervelstorm der meeningen en der stelsels het geloof hem niet ontrukkt was. Hij voltooide zijne studies in vijf jaren en behaalde in 1880 een hoogleersdiploma in de Godgeleerdheid met eene dissertatie over „De Ethiek van Ulrich Zwingli“.

Op wetenschappelijk terrein.

Zeer kort na zijne promotie werd Dr. B. aangeboden het hoogleersambt aan de Vrije Universiteit, welk aanbod hij toen evenwel van de hand wees. Na een jaar predikant te Franeker te zijn geweest, werd hij in 1882 met de predikanten L. Lindeboom en D. K. Wielenga door de Synode der Chr. Geref. Kerk van Zwolle benoemd tot hoogleeraar aan de Theol. school te Kampen, van welk drietal Prof. Lindeboom ons nog gebleven is.

Op 10 Jan. '83 trad de jonge hoogleeraar in het ambt met een rede over „de wetenschap en de H. Godgeleerdheid“, waarmede hij reeds aanstonds van Geref. zijde lof oogstte om den finen gedachtengang, het wetenschappelijk doordacht en wegbanend karakter dezer studie.

De dogmatiek kreeg Prof. Bavinek als hoofdvak te onderwijzen.

In 1889 werd Prof. Bavinek voor de tweede maal benoemd tot hoogleeraar aan de V. U., maar zijn bedanken werd toen door Dr. Kuiper in de „Herauld“ gebillikt. Eindelijk had in 1902 de overplaatsing naar de Vrije Universiteit plaats. De voorafgaande jaren waren tijden van spanning en wrijving geweest over de opleidingskwestie. Na rijp beraad, zooals blijkt uit zijne brochure „Blijven of heengaan“, nam hij de benoeming aan en op 17 Dec. 1902 weerklonk in den wetenschappelijken kring der V. U. zijn rede over „Godsdienst en Godgeleerdheid“.

Prof. B. behield ook thans de Dogmatiek als hoofdvak. Hierover gaf hij reeds in de Kamperperiode uit zijn standaardwerk in vier deelen van plm. 600 bladzijden elk. De eerste uitgave van dit werk werd voltooid in 1895—1900, de tweede, herziene en vermeenderde druk verscheen in de jaren 1906—1911 en nu, voor enkele jaren een derde, onveranderde uitgave. Met deze Dogmatiek werden de Geref. Kerken zeer verrijkt, haar invloed bevestigd, een schat van studie-materiaal ter beschikking gesteld en een machtige stoot gegeven tot de handhaving van ons goed en deugdelijk recht ook op het gebied der wetenschap.

Bijzonder talrijk zijn de werken, welke reeds in den loop der Kamper-jaren van zijn hand verschenen, en die met zijn dogmatiek hem als een wetenschappelijk grootmeester deden kennen, als 'n uitnemend filosoof, die den diepgang ook der ingewikkelde filosofische systemen vernoocht te peilen, die de grondbeginselen die den nieuwen aan den ouden tijd verbinden, wist op te speuren en een critiek wist te leveren welke in haar deeglijkheid de meesterhand verried.

Ondanks zijn groote geleerdheid en zijn zeldzame breedheid van blik, toonde Prof. B. zich en bleef hij in al zijn werken een kalm en bezadigd man, die niet eenzijdig was, nooit scherp oordeelde en toch

de principieele tegenstellingen nimmer uit het oog verloor. Buitengewoon groot en door weinigen overtroffen was ook zijn Bijbelkennis, verbazende belegenheid toonde hij in de Fransche, Engelsche, Duitse, Amerikaanse en Hollandse wetenschappelijke literatuur. Een Leidsch hoogleeraar heeft eens van hem verklaard, dat hij op 't oogenblik de grootste theoloog van Nederland was. Vooral in zijn Dogmatiek toonde Prof. Bavinek zich in zijn volle kracht. Dit schier onoverzienbaar terrein van zijn speciaal studie overzag hij metterdaad, daarin was hij door en door thuis en met een literatuur-kennis toegerust die verbluffend is.

Van de werken die naast zijn standaardwerk in Kampen van zijne hand het licht zagen, noemen we: „De Katholiciteit van Christendom en Kerk“, „De algemeene genade“, „het Doctorenaamt“, „de Theologie van Prof. de la Saussaye“, „de Wetsprekendheid“, „Beginselen der Psychologie“, „Ouders of getuigen“, „Schepping of ontwikkeling“, „De offerande des lofs“, „De zekerheid des geloofs“ en enkele brochures in zake de kerkelijke beroeringen van die dagen.

Met vele wetenschappelijke werken had hij dus reeds onze literatuur verrijkt toen de overgang plaats had naar de V. U., om deze, toegerust met zijn grooten schat van kennis, te steunen in haar worsteling en positiestelling tegenover een wetenschap die met God niet rekent, en sedert legden weer een nieuw groot aantal geschriften, brochures en tijdschriftartikelen met grooere werken getuigenis af van zijn schier ongeëvenaarde werkkraft, van het werkzaam blijven van dezen finen geest met de groote levensproblemen. Achtereenvolgens verschenen „Hedendaagsche Moraal“, „Roeping en Wedergehoorte“, „Chr. Wetenschap“, „Chr. Wereldbeschouwing“, „Paedagogische beginselen“, „Geleerdheid en Wetenschap“, „Bijderdijk als denker en dichter“, „Magnalia Dei“, „het Christelijk huisgezin“.

Als Redenaar.

In 1908 ging Prof. B. naar Amerika, om er zijn lezingen te Princeton te houden, zijne oude vrienden er weer op te zoeken en Amerika nog beter te leeren kennen dan het hem zestien jaren geleden mogelijk was. Deze Stone-lezingen verschenen in het licht in zijn beroemd werk „Wijsbegeerte der Openbaring“. Velen herinneren zich nog zijn lezingen hier gehouden over Amerika, waarbij de opwekkingsmeetings met haar licht en schaduwsijden treffend werden voor oogen geschilderd.

Prof. B. was een der beste redenaars van ons land en vooral bij ons volk om zijn wetsprekendheid geëerd. Hij was bij verschillende gewichtige gedenkdagen de feestredenaar, die de geschiedenis kon doen spreken met een diepte van blik en klaarheid van voorstelling als maar weinigen 't vermogen.

Wijlen Dr. Gispens schreef eens van Dr. Bavinek's wetsprekendheid: „Wat in Prof. B. zoo onbeschrijfelijk boeit en aantrekt is de eenvoudigheid, de klaarheid, de juiste bepaling der begrippen, de logische gang in zijn betoog. Zijn stijl is niet bruisend als de opgezwepte golven der zee, maar effen, klaar, doorzichtig, meer gelijkend op een zacht vloeienden stroom, waarop de gedachten als spelevaren. Want hij heeft zijn onderwerp doorzien in grond en omvang, en kan er daarom zoo gemakkelijk en voor anderen verstaanbaar over spreken. Ook als hij improviseert, is hetgeen hij op tafel zet, met alleen warm, maar ook gaar“.

Zijn beteekenis voor het onderwijs.

Al zeer onvolledig zou deze biographie zijn, wanneer niet genoemd werd zijn voorlichtende arbeid op onderwijsgebied, waardoor hij in regeeringskringen de aangewezen man werd voor het voorzitterschap van den Onderwijsraad. Enkele van zijn studies voor het onderwijs en voor onze Chr. onderwijzers van belang hebben we boven reeds gerveerd, en zoo zijn er artikelen in het Paedagogisch tijdschrift voor het Chr. onderwijs over „Kinderstudie“, artikelen in het orgaan van het Geref. Schoolverband over „Bijbelsche en Religieuze Psychologie“ te noemen, die bewijzen hoe deze universele geest doorstronken was van de groote beteekenis, welke voor onze onderwijzers gelegen is in de bestudeering der Paedagogiek. Hoe is niet zijne afwezigheid gevoeld op het 2e Nat. Chr. Schoolcongres, en daar verdere leiding van hem verwacht, in aansluiting aan zijn heldere uiteenzetting van het verband tusschen de verschillende richtingen op paedagogisch gebied op het 1e congres. De Paedagogiek verliest veel in Prof. Bavinek voor haar opbouw en versterking van haar kennis. Hij had ook op dit terrein een ruim en diep inzicht, en was een groote steun voor het streven om de paedagogiek als wetenschap op den grondslag der Chr. beginselen te leeren beoefenen en dienstbaar te maken voor het Chr. onderwijs. Bij den komenden strijd tusschen het Chr. opvoedingsideaal en dat van de moderne wereldbeschouwing zal zijn principieele voorlichting gemist worden.

Op staatkundig erf.

In Sept. 1911 werd Prof. Bavinek door de Prov. Staten van Z.-Holland gekozen tot lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, en zijn woord in het Parlement gesproken, vroeg ook daar naar voren en inhoud de aandacht. Aan het politieke leven nam Prof. B. reeds eerder actief deel door eerst als assessor en daarna als voorzitter van het Centraal Comité van Antirevolutionaire Kiesverenigingen op te treden in de dagen van het ministerie-Kuiper.

Zijn breede blik overzag het gansche veld van het maatschappelijk en geestelijk leven. Aan het Congres van Gereform. Evangelisatie gaf hij in 1913 mede beteekenis door in een der hoofdreferaten het begrip van het Evangelisatie-werk nader te bepalen. Zoo voortarbeidend tot verdieping van den geestelijken zin van ons volk gaf dit helder denkend

hoofd telkens nieuwe vruchten; we denken hierbij aan zijn „De opvoeding der rijpate jeugd“, aan nieuwere wetenschappelijke geschriften, aan „Modernisme en Orthodoxie“, „het Christendom“, zijn referaat over het „Onbewuste“, „Handleiding bij het onderwijs in den Chr. godsdienst“, „Het probleem van den oorlog“, „De overwinning der ziel“, „De vrouw in de hedendaagsche maatschappij“, „De navolging van Christus en het moderne leven“, „De opvoeding der vrouw“, „De beroepsarbeid der gehuwde vrouw“, „Christendom, oorlog en volkenbond“, „Hervorming en ons nationale leven“ en „de Nieuwe opvoeding“ en zoovele andere voortreffelijke studies tot verrijking van de kennis van ons volk en van de Geref. wetenschap.

H. M. de Koningin benoemde Prof. B. tot ridder in de orde van den Ned. Leeuw. Afgezien van zijn lid-zijn van vele genootschappen (b.v. de Mij. van Ned. Letterkunde te Leiden), werd hij, evenals zijn studievriend en medestrijder, de hoflaas zoo vroeg gestorven Prof. Bakhuis Roozeboom, en met wijlen Prof. Woltjer Sr., uit onze kringen opgenomen in den kleinen kring van uitverkorenen op het gebied der wetenschap: de Koninklijke Academie van Wetenschappen, in wier verslagen en mededeelingen van zijn hand verschenen „Psychologie der Religie“ en „Ethiek en Politiek“.

Hetzelfde nummer van „De Standaard“ gaf de volgende driestar:

Binnen één jaar, nadat God Dr. Kuiper tot zich nam, ontviel ons ook de man, die hem in wetenschap en denkracht het naaste stond, Prof. Dr. H. Bavinek.

Reeds op de Synode van Leeuwarden zonk zijn kracht in, en wie hem in de laatste jaren gadeslagen had, besefte aanstonds, dat hij nooit meer in zijn oude kracht onder ons zou opstaan.

Nu ging hij van ons heen, en wij voelen diep, hoe groot het verlies is, dat wij door zijn verscheiden andermaal dragen moeten.

Bavinek was een gansch ander man als Kuiper was. Hij was niet en begeerde niet te zijn de man van den aanval, de strijder, de voorvechter. Hij was geleerde, meer nog dan Kuiper man van wetenschap.

Daarbij was hij een redenaar zooals weinigen. Zelden is er in ons midden een man opgestaan, die in zoo correcten, in zoo zekeren vorm den rijkdom zijner gedachten vermocht uit te stallen. Helder en klaar als zuiver kristal waren de predikatiën en de redevoeringen, die hij ons volk te genieten gaf.

Veel minder dan Kuiper was hij man van de politiek. Een oogenblik heeft hij, in de periode van 1901 tot 1906, de leiding onzer partij als voorzitter van het Centraal Comité op zich genomen. Maar in het strijdperk der Staatskunde wenschte hij toch nimmer een rol van betekenis te spelen.

Hij was vóór alles theoloog. Maar dat dan ook in den breedsten zin van het woord. Hij kende niet alleen de Gereformeerde dogmatiek zooals geen ander, maar bovendien zon er in ons land bezwaarlijk iemand aan te wijzen zijn, die zoo doorkneet was in de historie der filosofie als Bavinek. Daarbij heeft hij jaren lang ons volk voortgeleide op het gebied der paedagogiek en zich in allerlei functies voor ons Christelijk onderwijs in al zijn vertakkingen zeer verdienstelijk gemaakt.

In de Eerste Kamer was hij een man van hoog gezag. Zijn adviezen werden met ongekende aandacht beluisterd.

Voor ons Calvinistisch volk was hij een man Gods, geroepen om ons voor te lichten en over tal van vraagstukken het licht des Bijbels te verspreiden.

Ons volk had hem lief, en het bleef hem lief hebben, ook al deed hij een enkele maal een stap, dien het niet geheel verstond of begreep.

In liefde zal hij ook in de toekomst door ons worden gedacht.

Zwaar worden wij beproefd, nu zulke groote mannen voor altijd van ons gingen. Maar hunne wetken, ook Bavinek's werken, blijven onder ons leven.

Hij mocht niet zoo hoogen ouderdom als Kuiper bereiken. Zoo gaarne hadden wij hem nog behouden. Aan zijn wijsheid en kennis hadden wij zoo groote behoefte.

Maar wij buigen ons voor Gods bevel. Zijn doen is enkel Maejsteit.

Kuiper stierf weg en Bavinek ontviel ons. Zij waren beiden, hoe hoog ook begaafd, zondige menschen, die alleen door genade konden doen, wat zij deden. Maar al moesten we hen verliezen, wij weten het, dat het Woord des Heeren, dat zij ons op zoo heerlijke wijze hebben verklaard, blijft in de eeuwigheid.

Daarom zijn wij, ook bij dit doodsbed, gerust en kunnen wij bij de droefheid, die ons hart vervult, toch in oprechtheid dankbaar zijn voor het vele, dat God in Bavinek ons gaf, en het „Soli Deo Gloria“ op de lippen nemen.

Prof. Geesink vangt zijn fijne schets in „De Herauld“ aldus aan:

Van de Leeuwarder-Synode, die hij als adviseur diende, was hij in Augustus ongesteld naar huis gekomen.

Zijn gencesheer constateerde een zoo ernstige hartaandoening, dat volstrekte rust geboden was. En hij moest wel rusten, de stoere werker. Hij kon niet meer.

* Nog hoor ik hem klagen, dat het lezen van een enkele bladzijde, hem doodmoet maakt.

Eerst zit hij dan voor enkele uren van den dag op zijn studeerkamer, maar dra vind ik hem niet meer daar, doch op zijn ziekekamer.

Daar heeft hij, zittend in zijn leunstoel of liggend

en hierbij
igd", aan
aan "Mo-
ou", zijn
eiding bij
"Het pro-
der ziel",
ppij", "De
ven", "De
d der ge-
n volken-
even" en
ere voor-
ennis van

t. tot rid-
Afgezien
pen (b.v.
en), werd
rijder, de
is Rooze-
uit onze
t van uit-
chap: de
n, in wier
hand ver-
Ethiek en
gaf de

er tot zich
in weten-
Prof. Dr
zouk zijn
en gadege-
boort meer
staan.
elen diep,
zijn ver-

ls Kuyper
e zijn de
vorrecht-
man van
weinig-
opgegaan,
vorm den
te stallen.
n de pre-
ons volk

n van de
periode
partij als
zich ge-
staatkunde
teekenis te
dan ook
Hij kende
zoals geen
bezwaar-
doorkneet
Bavinck
voorgelicht
in allerlei
in al zijn

van hoog-
tende aan-
een man
t en over
bijbels te

hem lief-
een stap,
eep.
door ons

ke groote
nar kunne
onder ons
ls Kuyper
behouden,
zoo groote

Zijn doen

l ons. Zij
ndige men-
doen, wat
liezen, wij
n, dat zij
aard, blijft

ed, gerust
ons hart
zijn voor
f, en het

in „De

e adviseur
naar huis

o. ernstige
was. En
Hij kon

n van één

u den dag
hem niet

of liggend

in zijn bed, de boomen aan de stadsgracht zien groenen en dorren, verkalen en versterven, maar ook zien herleven tot zomertooit.

In die ziekkamer heeft zijn vrouw, met al de toewijding der liefde, hem verzorgd; de medische wetenschap met alle middelen, waarover zij beschikt, hem bijgestaan; is hij verkwaad door de belasting der vriendschap en der vereering. Maar het eerst hopen-met-vreezen wordt allengs tot een vreezen-zonder-hopen en de medische blik ziet al spoedig „een verlorven geval“.

Bij den innigen samenhang van lichaam en ziel was, door langdurige en bovenmatige geestespanning, het hart versleten.

En nu is het gebeurd.

Met den laatste slag van het stervend hart is zijn ziel ontscheurd aan het morbide lijf.

Wie zou niet weenen!

Citeeren we nu ook nog het laatste gedeelte:

Als Theoloog dogmaticus van professie, is de Gereformeerde Theologie voor hem identisch met die van Calvijn en te Amsterdam heeft hij voortgezet, wat hij te Kampen reeds was begonnen.

Door weer terug te gaan op Calvijn en rekening te houden, doch niet zonder kritiek en reserve met de ontwikkeling der nieuwere Wetenschap, heeft hij de Gereformeerde Theologie mee helpen bevrijden van de verstarring, die omstreeks 1750 over haar was gekomen.

Als Filosoof, sedert te Leiden, onder het gehoor van Prof. Land, in hem de liefde tot de Wijsheid was ontwaakt, is hem het verschil tusschen Religie en Philosophie nimmer ontgaan, maar, zonder te kort te doen aan de wederzijdsche digniteit, heeft hij, als de Christen-wijsgeer Augustinus, door hem onder alle denkers van vroeger en later tijd het hoogst gesteld, in den weg eener „Wijsbegoefte der Openbaring“ naar een vorstand en gemoed bevestigend antwoord op de vraag van leven en wereld gezocht en te zoeken geleerd.

Aan vernieuwing van het Gereformeerde denken, maar ook van het Gereformeerde leven heeft Bavinck, als hoogleraar, medegewerkt en ook dit door weer terug te gaan op Calvijn. Het atomisme der pietistisch getinte vroomheid, die, voor schoonheids-ontrouwing afgestompt, op al wat het leven gracie geeft, op ook de edelste scheppingen der kunst en op ook de nuttigste ontdekkingen der techniek, het stempel „wereldsch“ zet, is, zooals ook hij het zag, van Dooperschen, niet van Calvinistischen geest en een zondig vergrip aan Gods goedheid, die zich in al wat Calvijn noemde zijn „gemeene Gratie“, betoont.

En nu nog Bavinck in die tweede onderperiode, welke afsluit met zijn in Augustus van het vorig jaar krank worden.

Het is de tijd, waarop hij zijn bezonken bezinning over wat hij heeft waargenomen op het gebied van het Gezinsleven en de Maatschappij, van Kerk en Staat, zoo ten onzent als elders, vastlegt in een reeks van werken, welke hij, kort na elkaar, deed verschijnen om er mee voor te lichten en te leiden zijn volk.

Het is de tijd, waarop hij, zonder tekort te schieten in zijn akademische verplichtingen, uit zijn studeerkamer en van zijn kathedraal treedt, om schier overal in het land, in scholen en kerken, in verenigingslokalen en sociëteitszalen en tot in ons Hoogerhuis, zijn bezielend en bezielend woord te spreken tot tegenstanders en geestesverwanten. Onder de rijpere jeugd en de ouderen van jaren, onder eenvoudigen en intellectuelen. Te spreken om te belichten en te verdedigen, te sterken in en te winnen voor die Christelijke wereldtheorie en levenspraktijk, welke, naar zijn innige overtuiging, ons volk van noode is.

Ook dan is voor hem het „Calvinisme gableven“, het Christendom van groote keur en overziet hij evenmin het specifiek verschil tusschen de Gereformeerde en de niet-Gereformeerde Christelijke Religie, als de niet tot een synthese op te heffen anti-these tusschen het gebonden-zijn aan en het los-zijn van Gods bijzondere Openbaring, vastgelegd in de Schrift. Als hij dan, om te winnen, meer op aantrekken dan op afstooten bedacht, verdacht wordt van dat verschil en deze anti-these te overzien, is hem dit wel een smart der miskenning, maar vrij uitgaande voor zijn geweten, verwerpt hij die verdenking als onverdiend.

Dan, deze onderperiode is ook de tijd geweest van een niet voldoende hersteld verbruik van arbeidsvermogen, waartegen zijn toch al niet te sterk lichaam op den duur niet bestand is geweest.

In Herman Bavinck heeft Nederland een zijner beste zonen verloren.

Voor ons volk in den ruimsten zin, maar ook voor onze stamgenooten in Amerika en Z-Afrika, heeft hij niet tevergeefs geleefd.

Bij de tranen der droefheid over zijn heengaan, plooit zich de glimlach der dankbaarheid over wat God in dezen mensch geschonken had.

Toen al wat aan dit aardache leven hem bond al meer en meer hem ontzoonk, vermocht hij zich vast te houden als ziende den Onzienlijke.

En niet anders dan de meest eenvoudige onder Gods kinderen is, naar zijn eigen getuigenis, ook hij, als een arme zondaar, in vertrouwen op zijn rijken Heiland, de eeuwigheid ingegaan.

Prof. Grosheide in „Noord-Hollandsch Kerkblad“:

Hij was ook gegaan naar de Synode van Leeuwarden. Zeker niet meer de oude, reeds wat verminderd in kracht, toch nog ongebroken. En hij zag zoo de ernst van de dingen, die daar zouden worden behandeld. Hij leed er onder. Hij wist, dat er een slag kon worden geslagen, hij ook vreesde, dat het niet te voorkomen zou zijn. Heel zijn hart kwam op tegen verketteren, tegen onnodig uitbannen, maar boven alle dingen ging hem de waarheid Gods en het belang van 's Heeren kerk.

Ik vertoefde met hem in hetzelfde hotel te Leeuwarden, het was te merken, hoe zeer alles hem deed.

Heeft het zijn dood verhaast? Wie zal het zeggen? Dit is zeker, dat hij, eens van Leeuwarden naar Bassum gegaan, getroffen werd door den aanval, die het begin werd van zijn dood.

Zoo is hij gestorven bij den arbeid voor de kerken.

Hoe waren die kerken hem lief, hoe leidde hij met lust en ijver haar toekomstige Dienaren op. Hij gaf zich aan dat werk.

Aan die opleiding tot den Dienst des Woords danken we ook het meeste van zijn wetenschappelijke arbeid. Daarbij staat immers zijn Gereformeerde Dogmatiek in het middelpunt. Hij is de man geweest, die in deze periode van opleven der Gereformeerde theologie ons de volledig uitgewerkte Dogmatiek heeft gegeven. In den vollen zin des woords een standaardwerk, dat nu reeds zijn zegen heeft verspreid en dat nog veel zegen zal verspreiden. Daarbij beheerschte Bavinck heel het terrein, dat aan de Dogmatiek grenst. Hij was uitzonderlijk thuis op het gebied van ethiek en filosofie, en niet te vergeten op dat van paedagogiek en psychologie. Juist ook in deze laatste wetenschappen gaf hij zooveel en is het Christelijk onderwijs hem buitengewoon dank verschuldigd.

Bavinck was een geleerde in den vollen zin van het woord. Ernstig en voorzichtig, misschien wel eens wat al te voorzichtig, ging hij zijn weg. Hij overwoog nauwgezet het voor en tegen en het was zijn streven om vooral ook aan dat tegen volle recht te laten wedervaren. Geen tegenstander zal klagen, dat hij door Bavinck onjuist werd verstaan of onbillijk behandeld. Dat hing ook daarmee samen, dat hij bijzonder voelde den ernst der tijden. Wat nog maar even Christelijk was, trok hem aan, hij kon het niet missen in den kamp tegen het felle ongelooft.

Wie met Bavinck in aanraking kwam moest van hem houden. Altijd binninnelijk en bescheiden. Altijd geneigd het goede van iemand te denken, altijd geroed om te helpen. Nooit liet hij zich voorstaan op wat hij wist, of wat hij kon. Gaarne was hij bereid de verdiensten van anderen te erkennen.

Maar niet zoo, dat hij over zich heenloopen liet, of dat alles hem goed was. Neen, dan moest ge Bavinck hooren in zijn kracht. 't Kwam misschien niet zoo vaak voor, vooral niet in de laatste jaren. Maar als hij zich eens ten volle gaan liet, bij een onderwerp, dat hem geheel in beslag nam, waarbij hij volkomen zeker van zijn zaak was, als hij geloofde, dat hij moest, als hij werkte met al de kracht van zijn magtige welsprekendheid — dan overwon hij alles en allen. God had ons in Bavinck zeer veel gegeven, dies danken we Hem. We danken Hem ook, dat Bavinck zoo sterven mocht, verzekerd in het geloof, dat hij heeft beleden en gepredikt. We rouwen, omdat we een leidman, een vriend in hem verloren. God trooste zijn Echigenooten en kinderen aan wie hij hing met de liefde van heel zijn hart.

„De Rotterdammer“:

In Bavinck is een groot man heengegaan.

Groot was hij als geleerde door zijn magtige denkkraft en zijn universeele kennis. Wanneer hij een onderwerp behandelde, bloeide om strijd de magistrale visie op het geheel en de consciëntieuse behandeling van elk onderdeel. Zijn invloed op de ontwikkeling der Gereformeerde wetenschap zal lang blijven nawerken.

Groot was Bavinck als spreker en schrijver, zijn klare stijl zich aanpassend aan elk onderwerp, dat hij behandelde, zijn bezielde welsprekendheid, deden hem gehoor vinden ver buiten den kring, die hem den zijne mocht noemen.

Die groote is nu gevallen. Die grootheid is voorbij. Maar groot was Bavinck ook met die grootheid die de minste in het Koninkrijk der hemelen door Gods genade mag bezitten. Al zijn gaven en talenten heeft hij in ootmoedige vroomheid aan Hem van wien hij ze ontving opgedragen. De duizenden die voor hem als een gave Gods dankten, die hem als een leider eerden, die hem als een zeer beminden broeder bewoonden, zij dragen in hun hart de gedachten aan een koning in het rijk der wetenschap, aan een magtig profeet, maar bovenal aan een van God gezalfd priester, wiens leeder woord velen nader bracht tot onzen Vader in de hemelen.

De Gereformeerde medewerker van „Het Handelsblad“ trekt, gelijk de meeste bladen, een vergelijking tusschen Kuyper en Bavinck en oordeelt:

Drie dingen vooral onderscheiden hen daarin van Kuyper. 1o. Bavinck bouwde zijn dogmatische constructies op uit de geschiedenis van het dogma. Steeds ging hij eerst de Schriftgegevens na, liet daarna zien hoe in den loop der eeuwen de Christelijke kerk om de waarheid in dat stuk had geworsteld en deze tot ontwikkeling gebracht, en eindigde dan met een, meestal kortere, uiteenzetting van zijn inzicht over de zaak. Dat was als de bloem, maar hij plukte die niet af, doch liet ze steeds zien aan den stengel, aan de plant, ja aan den wortel. — Kuyper kende de dogmengeschiedenis niet minder voortreffelijk, hield ook wel degelijk rekening ermee, doch was meer de man, die na voor zichzelf dat alles verwerkt te hebben, poneerde: zóó is het. — Bavinck's geest was meer deductief, die van Kuyper constructief. Hoe schoon vulden die twee el- kander aan!

2o. Bavinck was een zacht en vriendelijk man, die niet gaarne een scherp woord gebruikte en steeds bij den tegenstander zocht naar iets dat te waardeeren was en waarin een waarheidselement schuilde. Ook in zijn dogmatischen arbeid kwam dit alles uit. Hij liet altoos de verschillende zijden der kwesties zien en liet seken hem wel eens moelijk, aan het einde dan een bepaalde keuze te doen. — Kuyper aarzelde

nooit, kon de tegenstander met een enkel woord typeeren en veroordeelen, en dan helder en heestig zijn eigen geluid doen hooren. Ook dat verschil lag in hun aanleg en ook daarin vulden ze elkander prachtig aan. Moesten we van Bavinck de waardeering leeren, en het betrekkelijke aller dingen. Kuyper leerde ons daarmee de beteekenis van het absolute en resolute, de scherpe tegenstelling van waarheid en dwaling.

3o. Bavinck was van een zeer wijsgeerigen aanleg. Op zijn colleges was het niet altoos gemakkelijk te zeggen, als men den rooster der lessen niet kende, of hij een uur dogmatiek gaf dan wel controvers, hij hem een uiteenzetting der waarheid in meer filosofischen dan antithetischen vorm. Zijn breede blik en ontzagwekkende kennis deden hem de wijsgeerige beginselen naspeuren en gaven aan deze een groote plaats in zijn theologie. — Ook Kuyper was wijsgeer en op de hoogte van de filosofische stroomingen als de beste. Maar bij hem was toch steeds het theologische element overwegend. Hij mocht filosofisch oriënteeren en polemiseeren, de eigenlijke bouw droeg een uitgesproken theologisch karakter. En ook hierin vulden die twee mannen, die God ons on- geveer tegelijkertijd schonk, elkander wonderbaar aan.

De latere ontwikkeling van Bavinck lag (laat ons in verband met deze derde opmerking dat thans zeggen) meer in de filosofische dan in de theologische lijn. Hij doceerde nog wel dogmatiek, doch gaf geen nieuwe ontwikkeling meer. De filosofie had hem geleidelijk gebracht in de richting der paedagogiek, en aan haar wijdde hij zich de latere jaren meer en meer. Een nieuw arbeidsveld scheen daar voor hem geopend te zijn. Jure suo werd hij door de regeering tot voorzitter van den Onderwijsraad benoemd, en onze Christelijke onderwijzers hoopten van hem te zullen ontvangen wat nu noodig is om voor de nieuwe periode, die wordt ingeluid, het onderwijs op peil te brengen en te houden, ja het principieel breeder te fundeeren. Belsas, het heeft niet mogen zijn. Zeker, we hebben reeds veel van hem op psychologisch en opvoedkundig gebied, doch op hoeveel meer hadden we nog gehoopt.

Getukkig waren Kuyper en Bavinck niet alleen sprekers, die de scharen wisten te imponeren en bezielen op machts wijze doch ook schrijvers, en wel met een zeer, zeer vruchtbare pen. Daardoor werd hun arbeid van beteekenis ook buiten onze grenzen en zal deze blijvende waarde behouden. Wij weten, dat Bavinck's werk in dezen ook ver buiten den Gereformeerden kring wordt gebruikt en gewaardeerd, en troosten ons bij de smartelijke gedachte aan het vele, waarop we nog onze hopen hadden gebouwd en dat we nu moeten missen met het vele dat we reeds bezitten en nu als een kostbaren schat zullen bewaren.

„De Amsterdammer“:

Hij schreef veel. Zijn „Dogmatiek“ is van blijvende waarde. Kleinere stichtelijke werkjes, als „De Oflerande des lofs“, verkwikken nog menig hart. Zijn „Magna Dei“ gaf de dogmatiek in populaireren vorm. Talrijk zijn de lezingen, welke van hem in druk uitkwamen. En dan zijn paedagogische werken en zijn studie over het vrouwen-vraagstuk!

Maar meer nog dan met de pen, heeft hij de zaak van Gods Koninkrijk gediend met zijn groote welsprekendheid. Hij werd in Christelijke kringen onbetwistbaar de grootste redenaar geacht. Wat een zeldzaam talent was hem geschonken!

Wie, die hem ooit hoorde spreken of preeken, kon zijn bewondering inhouden? Hij was buitengewoon!

Prof. Bavinck was een man, die in al zijn wetenschappelijke arbeid heeft waar gemaakt, wat het naar het woord van Groen, zeggen wil: „Aan be- ginselen heb ik mijn leven gewijd“.

Hij was zeer breed in zijn opvattingen. Hij kon dat zijn, omdat hij zoo diep geworfeld was in de belijdenis van het algemeene, ongetwijfeld Christelijk geloof, omdat hij rotvast stond op den onwankel- baren bodem van Gods Woord. De katholiciteit van het Christendom stond bij hem altijd op den voorgrond!

Hij was een trouw zoon van zijn kerk, zonder ooit in kerkisme te vervallen. In alle kerken zag men tegen hem op. Hij was het eigendom van gansch ons Christenvolk.

Hij was een goed lid van zijn partij, zonder zich immer aan partijdijheid te bezondigen. Hij deed aan staatkunde, zonder vervolijkt te worden. Als lid der Eerste Kamer stond hij hoog aangeschreven.

Hij was met hart en ziel Nederlander. Een goed patriot! Ook in vrijzinnige kringen, vooral op weten- schappelijke vergaderingen, luisterde men gaarne naar zijn woord.

Hij was boven alles mensch. Hij pleitte voor den vrede der volkeren. Hij was zachtmoedig in al zijn opreden. Een Johannes-figuur naast de strijdlustige Petrusen van onzen tijd.

De „N. R. Cl.“ op de vóórpagina:

In den afgeleopen nacht is, na langdurig lijden, te Amsterdam, op ruim 67-jarigen leeftijd overleden prof. dr. H. Bavinck, hoogleraar in de godgeleerd- heid aan de Vrije Universiteit en sinds 1911 lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal voor Zuid- Holland. Hij was niet alleen een geleerde van be- teekenis en universele belangstelling, maar heeft ook, zij het in een door zijn temperament en aanleg secun- daire rol, in de politiek menigmaal de aandacht ge- brokken door zijn belangrijke redevoeringen in de Eerste Kamer over actuele vraagstukken.

Over zijn arbeid op theologisch en onderwijsgebied vindt men een en ander in de kerkrubriek in dit nr. Hier moge alleen nog het licht vallen op den persoon van Bavinck, zooals hij — dikwijls aarzeland — met zijn groote eruditie en gevoelen aard somwij- len in 'openbare en politieke leven naar voren trad.

Een politicus in den technischen zin van het woord

is hij nooit geweest, al heeft hij Kuiper wel eens als voorzitter van het Centraal Comité der Angerev. partij tijdelijk vervangen. Zoodra hij als denker echter tot een meening over maatschappelijke onderwerpen was gekomen, sprak hij die uit. Wij herinneren o.a. aan de zelfstandige positie, die hij onder zijn politieke geestverwanten door zijn redevoeringen en geschriften in het vrouwenvraagstuk heeft ingenomen. Ook zijn houding tot de Ethischen heeft zich door een zekere onafhankelijkheid gekenmerkt.

Een oppositiefiguur is Bavink in zijn partij evenwel nooit geweest. Daarvoor was hij te weinig strijdbaar. Men hoorde het ook den spreker aan, die niettemin door het geballe van zijn redevoeringen een stersaal was van onzen sensat.

Van de wetenschap heeft de moderne psychologie wellicht het meest zijn aandacht getrokken. Zijn religieuze geschriften dragen er menig spoor van, hoe hij in de psychologie zelfs een filosofie zag. Een voornamelijk figuur is met hem heengegaan.

Hetzelfde blad onder kerknieuws:

Zoo is dan het lang gevreesde gebeurd: prof. dr. Herman Bavink is niet meer. Zijn dood zal indruk maken verre buiten de Gereformeerde Kerken, waar mee zijn leven was samengegroeid, zonder dat dit nauwe verband hem hinderde man van de wereld te wezen in den besten zin des woords.

Na Kuiper thans Bavink. Er is verwantschap tusschen deze beiden, die niet alleen op het enge terrein der theologie elkaars medewerkers zijn geweest. Schitterend verlegenwoordiger was Bavink ook van dat wonderbare mengsel der twintigste eeuw: het Neo-Calvinisme. In hem — en ook hierin deed hij aan Kuiper denken — was het Neo-Calvinisme meer dan een dogmatisch stelsel; het was een levenshouding, die eigenaardige levenshouding, die den beginselvastere gereformeerde, alle Kerkbode-tactoren ten spijt, zoo modern kan doen zijn.

Een universeel geleerde is met Bavink heengegaan, een van die Nederlanders, waarop het vaderland trotsch mag zijn, wyl ze het echte oud-Hollandsche stempel droegen op een kosmopolitisch cultuurbewustzijn. Hoe weinig had deze alzijdige man van wetenschap van het type, dat Jan Kap zich voorstelt, wanneer hij over Dolereenden hoort spreken!

Prof. Slotemaker de Bruine in „De Nederlander“:

Het ontroerend bericht, dat prof. Bavink van ons is weggenomen, dwingt ons tot de vraag, wat ons in hem is geschonken geweest. Als men zich daarvan rekenschap geeft, is het opvallend, hoe gemakkelijk men het antwoord vindt.

Bavink was een eenheid. Waar men hem ook bestudeert: in zijn hoogleeraarswerk, in zijn arbeid op allerlei deelen van het groote openbare terrein, hij is overal dezelfde, en dezelfde grondtrekken springen overal naar voren.

1o. Hij was — dit eerst — een geboren docent en redenaar. Als ik die twee aanduidingen in één adem noem, voel men, hoe ze bedoeld zijn: docent, maar zonder dorheid; redenaar, doch zonder franje. Hoe rustig sprak hij, hoe systematisch bouwde hij; hoe kalm beheerschte hij zijn stof; hoe doordachtig was het geheel. Ik ben meer dan eens jaloersch geweest, als ik hem zoo hoorde spreken, en 'k zal de eenige wel niet zijn geweest.

2o. Dan — het tweede, doch het hangt ten deele saam met het vorige — wat wist hij veel. Neem de boeken, die hij ons heeft nagelaten, en de daarin opgesomde literatuur, opgesomd, maar ook verwerkt. Naast zijn klaar verstand en zijn helder geheugen heeft hem hier zijn levensloop verbaasd geholpen. Toen hij acht en twintig jaar was, had hij de kerkelijke studie en één-jaar-predikant-zijn achter den rug; bovendien zijn eerste wetenschappelijke studie in de theologie. Toen, d.i. in al de frischheid van zijn kracht en al het idealisme van zijn jeugd, werd hij docent te Kampen. In een afgesloten

plek, met een kleinen werkring zonder afleiding, en waar hij dus studeeren kon, aldoor studeeren. Zijn later leven bewijst, hoe voortreffelijk hij die kans gebruikt heeft. Toen hij later in het drukke en overstelpende leven kwam, beschikte hij over kolossalen voorraad, die maar behoefde bijgehouden te worden, om voortdurend op de hoogte te zijn.

3o. Men weet al, dat hij zich niet opgesloten heeft in Kampen; niet met eigen kleinen gezichts-kring tevreden geweest. Inlegendeel — dat is het derde — wilde hij midden in het cultuurleven staan, en dat naar alle zijden doorzoeken, begrijpen in zijn schitterenden rijkdom en in zijn schreiende armoede het keuren en dan daarin de stralen werpen van Gods licht. Zijn theologische en zijn pedagogische werken geven hier een zelfde getuigenis. 'k Noem de politiek niet. Ook in al wat hij daar zeide en deed, komt wel al het opgesomde voor als voordeel en als deugd. Maar hij was geen man voor de politiek, doch voor den kathedraal, de studeerkamer, de conferentie, het congres. Daar stond hij met heel zijn wezen levend in de problemen van onzen tijd.

4o. Daar bleek ook — dit is het vierde — zijn betrekkelijke zwakte. Dit is niet en kan niet zijn bedoeld als een onwettig oordeel! Wie zou hij de lijkbaar van een zoo beëindigd en zoo louter man als Bavink onwettig kunnen zijn? Maar het onbevredigde, dat er blijft van zijn werk, ligt in de geweldige zwaarte van het probleem, aan de oplossing waarvan hij zijn leven gewijd heeft. Christendom en cultuur: de cultuur tegenover het Christendom in zijn Gereformeerde gestalte; dat is het gevaarte, waarvoor hij stond met allen; wie heeft de oplossing gered? Wie zich hier Bavink herinnert, denkt eerst weer aan zijn ruimte van blik en hart. Hij was beslist, maar onbekrompen; Gereformerd, maar Christen eerd. Hoe lang nog poogde hij saam te houden, wat naar zijn overtuiging kon samengaan, al scheen het uiteen te wijken; 'k denk aan zijn houding tegenover de N.C.S.V. Hoe dikwijls heeft hem de ontwikkeling der tegenwoordige moeiten geplaagd, als hij den uitslag van een pogen niet zag, niet zien kon. Wat er werkt binnen de Gereformeerde Kerken, is hem aan het hart gegaan; de verzoening van de Gereformeerde visie met het cultuurleven, of wilt ge: de beantwoording der hedendaagsche cultuurvragen van uit zijn geestelijke overtuiging — hij heeft ze niet gegeven en niet van anderen gezien. Maar hij worstelde mee. In dit opzicht heeft hij een zwaar leven gehad; maar hij was er ons te liever om. Ook in Bavinks leven was de spanning. Nu rust hij.

Wij staan nog midden in de taak. Maar niemand die daar staat, ook als hij ten deele van een anderen kant tot sommige problemen nadert, geen antwoord geeft, waar hij reeds antwoordde, een ander antwoord geeft dan hij ons naliel — niemand zal het mogelijk wezen anders te doen dan met dankbaarheid en eerbied zijn nagedachtenis zegenen.

P. S. Het zij mij vergund en mei het oog op de persschouw in ons blad en voor de persrevue, welke ik in het boek, dat ik over Bavink schrijf, hoop te houden, het verzoek te richten tot redacties van bladen van onze of andere richting, om de nummers, waarin iets van Bavink voorkomt, mij te willen toezenden.

Ook lezers van zulke bladen kunnen mij hierin helpen.

Zij verplichten mij daarmee zeer.
Bij voorbaat reeds mijn vriendelijken dank.

HEPP.

LOSSE NUMMERS.

Van dit nummer hebben we een drie honderd exx. extra gedrukt. Na inzending van 15 cents per ex. volgt franco toezending.
DE UITGEVERS.

KERKNIEUWS.

GEREFORMEERDE KERKEN

Beroepen te:

Doornspijk, P. v. Dijk te Heinkenszand.
Driebergen, D. B. Hagenboek te Vlaardingen.
Emlichheim (Graatschap Bentheim), R. J. Schoemaker te Den Ham.
Gaast en Verwoode, F. Wierama, te Oosterbierum.
Ganseren, G. Menken te Scherpenzeel.
Heterogenbosch, J. v. d. Meulen te Schoonoord.
Klundert, J. Wijnnga te Drontje.
Oosterend (Texel), A. Ringnalda, cand. te Den Haag.
Purmerend, A. Ringnalda, cand. te Den Haag.
Schipbuiden, A. Ringnalda, cand. te Den Haag.
Voorschoten, J. H. Goris te Schoondijke.

Bedankt voor:

Bruinisse, C. M. Huizinga te Hoogersmilde.
Franeke, E. A. Groenewegen te Hallweg.
Hellevoetsluis, J. J. Wieringa te Waddingaveen.
Kornhorn, J. H. Tiemerama te Tammaram.
Nieuwe Pekela, J. Jansen te Den Boer.
Oostburg, G. J. Pontier, te Heerlen.
Stedum, J. J. Jansen te Den Boer.

Afscheid van:

Stedum, J. H. Broek Roelofs. Tekst Openb. 2:10b.

Intrede te:

Burdenburg, G. Verrig. Tekst 2 Petrus 1:19.
Huizen, W. H. den Hoofing. Tekst Jes. 40:3-5a.
Wissum-Oberghum, S. Idema. Tekst Ezech. 33:7.

Beroepbaar verklaard:

Beroepbaar verklaard door de classis Groningen G. van Duinen, p.a. P. v. Duinen, Oosterweg 98a en W. Boewijk, 2e Willemsstraat 23, beiden te Groningen; door de classis Drachten: P. v. d. Sluis, Adres Drachten (Noord N 29).

Emeritaat:

Dr. C. S. Boss, te Doornspijk, wien eervol emeritaat verleend is, zal zich met 1 Oct. a.s. metterwoon te Nunspeet, Molenveg, vestigen.

CHR. GEREFORMEERDE KERK.

Driedal te:

Veenendaal, W. Bijleveld, cand. te Leeuwarden; S. v. d. Molen, cand. te Broek op Langendijk, C. v. d. Zaal, cand. Lisse.

Beroepen te:

Aalsmeer, S. v. d. Molen, cand. te Broek op Langendijk.
Doornspijk, N. Hagemast, te Zwolle.
Elburg, W. Bijleveld, cand. te Leeuwarden.
Gravendeel, W. Bijleveld, cand. te Leeuwarden.
Rozenburg, C. v. d. Zaal, cand. te Lisse.
Vlaardingen, S. v. d. Molen, cand. te Broek op Langendijk.

Bedankt voor:

De Teuge bij Twello, J. D. Barth, te Werkendam.

GEREFORMEERDE GEMEENTEN.

Intrede te:

Terneuzen, D. v. Neerbos. Tekst 1 Cor. 12:1 en 2.

BERICHT!!

Tot nadere aankondiging gelieve men stukken, voor de Redactie bestemd, naar de Uitgevers te Goes te zenden. Gedurende het zomerreces staat alle correspondentie der Redactie stil.
Men zende daarom ook geen „Stommen uit onze Kerken“.
EINDREDACTEUR.

Prof. Dr. H. BAVINCK

Bij den Uitgever W. TEN HAVE te Amsterdam zal binnenkort een boek over wijlen Prof. BAVINCK verschijnen. Dr. V. HEPP werd bereid gevonden het te schrijven. Daarin zal allereerst een levensbeschrijving van den ont-slapen hoogleeraar worden aangeboden en voorts geteekend worden zijn persoonlijkheid en zijn betekenissen voor de wetenschap, het onderwijs en het politieke en sociale leven. Daarenboven zal het tevens een gedankboek bevatten door het opnemen van alle belangrijke persantinnen. Het ligt in de bedoeling van den schrijver er eenzijdig alle wetenschappelijke zorg aan te besteden, maar het tegelijk ook zoo in te kleeden, dat het een boek wordt voor het gehele Gereformeerde volk. Ook zal het zoo mogelijk van verschillende illustraties worden voorzien. Het geheel zal 10 à 12 vel druks beslaan.

„De Reformatie“ is door zijn groote oplage HET blad voor FAMILIE-ADVERTENTIËN. Onze Gereform. kringen gelieven daarmee te rekenen.

N.V. „REFORM“ - GRONINGEN
Dir.: E. BOERMA
Heerestraat 62 - Telef. 755.
Dames- en Heerenkleding naar Maat.

Zij, die geregeld met belangstelling de rubriek „Literatuur en Kunst“ in dit blad volgen, vinden ook in het Christelijk Letterkundig Tijdschrift OPGANG veel, dat van hun gading is. OPGANG is het eenige tijdschrift op dit gebied. OPGANG verschijnt maandelijks en kost p. j. f 4.—. Men vrage proefnummer aan den Uitgever L. C. v. SCHAIK, Scheveningen.

A. R. A. HAGT - KLUNDERT
WIJNHANDEL
SPECIAAL ADRES VOOR AVONDMAALWIJN
Prijscourant op aanvraag

CHR. RUSTOORD VREDESTEIN — DRIEBERGEN

Schoone omgeving.
Gezellig verkeer.
Billijke prijs.

Prospectus met aanbeveling van bekende personen, w.o. H.H. Doctoren, wordt gaarne toegezonden. Ook gelegenheid voor vaste inwoning.
W. SLIJTER, Directeur.

NOORD-HOLLANDSCHE BOERENKAAS

Zwaar van stuk

Per 2 stuks f 7.—

FRANCO REMBOURS

M. ZEE - ANBIJK Oost (N. H.)

POSTCHEQUE EN GIRODIENST.

Van 1 AUGUSTUS 1921 af is voor het overschrijven (gireeren) geen recht meer verschuldigd en bedraagt het stortingsrecht uniform 5 cent per storting. Met chequerecht blijft 5 cent per f 500.—, de rente 2 % over ronde sommen van f 100.—.

AMSTERDAMSCHER Maatschappijen van LEVENS- en ONGEVALLER-Verzekering

N. Spiegelstraat 17 - Amsterdam

VERZEKERD BEDRAG af. Levensverzekering f 100.000.000.—
RESERVE f 20.000.000.—

Commissarissen:

JHR. Mr. A. F. DE SAVORNIN LOHMAN, Voorzitter; Mr. Th. HEMMEKEK; JHR. Mr. F. K. v. LENNIP; H. W. v. MARLE JR.; Mr. F. E. POSTHUMUS MEYJES; Mr. J. W. RAMANIL.

Directie:

JHR. Mr. A. F. DE SAVORNIN LOHMAN; JHR. J. DE SAVORNIN LOHMAN; Mr. J. C. L. VLAANDEREN.

Abonnementen op dit blad worden aangenomen: voor Noord-Amerika door den heer A. VAN HAMERSVELD, 127 Wallstreet, KALAMAZOO, Michigan; voor Zuid-Afrika door den heer J. L. VAN SCHAIK, Kerkstraat, Centraal, PRETORIA.